

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Eggert Kalmo

Kiska Mõisahoone

Objekti aadress: Pärnu maakond, Lääneranna vald, Kiska küla

2024/2025 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputöö

Tallinn 2025

Sisukord

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. AJALOOLINE ÜLEVAADE.....	5
3. HOONE MATERJALIKASUTUSE JA TEHNILISE SEISUKORRA KIRJELDUS.....	10
4. VÄÄRTUSED.....	17
5. KONSERVEERIMISE ETTEPANEKUD.....	17
6. KOKKUVÕTE.....	18
7. KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID.	19
8. LISAD- PILDID.....	20-24
9. AUTORIDEKLARATSIOON.....	25

1. SISSEJUHATUS

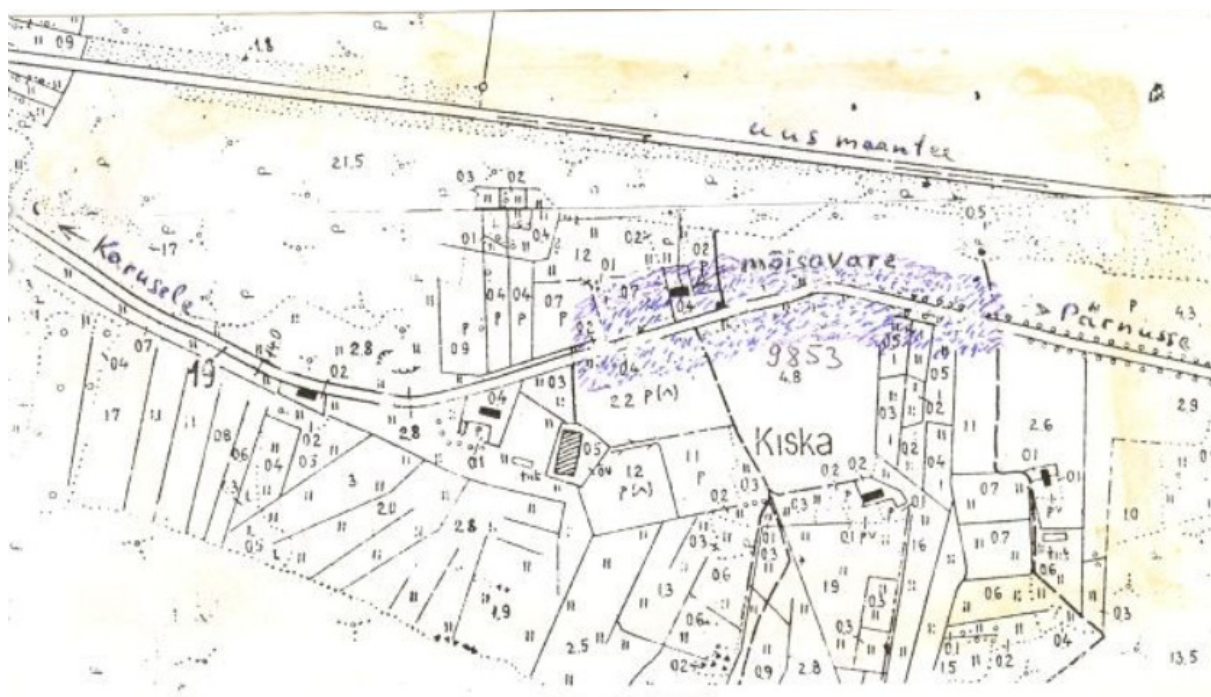
Olen valinud oma lõputöö teemaks ajaloolise Kiska mõisa peahoone, mis paikneb Pärnumaal, Lääneranna valla Kiska külas, katastritunnusega 19502:002:0166 ja mälestise registrinumber 9853. Mõisa varemed paiknevad ühelt poolt lookleva külatee ääres, mida ääristavad väarikate paplite allée ja teiselt poolt mõisahoonet laiub 2,5km pikkune sirge ja 20m laiune maanteelennuväli, mis rajatud 1970. aastatel. Maanteelennuväli rajatud NSV Liidu Punalipulise Balti laevastiku õhujõudude varusõjaväelennuväljaks Läänemaal. Teadaolevalt on kasutatud antud maanteelennuvälja ainult põldude väetamiseks lennukitelt ja muidugi tänapäeval uljad kiirusearmastajad.

Võib küsida, miks just selline lõputöö valik, kuna ka läheduses asuvad elanikud ei tea sellest mõisast eriti miskit ja viimane külaelanik, kes sellest mõisahoonest miskit teada võis kahjuks lahkus meie seast mõned aastad tagasi. Kindlasti oskaks Kiska mõisahoonest miskit rääkida ka minu kadunud (lahkunud) vanaema, kelle sünnikodu on Kiska mõisa kõrval krundil, kus ka tänaseni osaliselt säilinud hoone vundament. Vanaema sünnikodu krunt on tänaseni meie pere valduses ja iga kord kui maale sõidame siis sõidame mööda Kiska mõisa varemetest, mis kahjuks iga aastaga üha enam ja enam on kadumas ajaloo rüppe.

Kiska mõisahooned ehituse täpset aega ei suutnud tuvastada, küll on mainitud, et ehituse aeg võis jääda 18 sajandi lõppu.

Kaart 1: Asulakoht (M 1:100000) kaart kultuurimälestiste registrist

Kaart 2: Asulakoht (M 1:10000) kaart kultuurimälestiste registrist

Kaart 3: Kiska mõisa plaan 1930a. (M 1:4200) kaart Eesti Rahvusaarhiivist

2. AJALOOLINE ÜLEVAADE

Kiska mõisa aladel teostatud väliuuringuga avastati Kiska mõisa varemete ümbruses muistise kultuurikiht, mis laiub ca 600m pikkuse ja 150m laiusel alal. Väliuuring teostati aastal 1993, kus leiti savikillud, savitihendid, šlakk jms. Muistis on dateeritud II a. tuhande I poolde. Väliuuringu teostajad: M. Mandel, H. Pautsi, A. Pärna ja J. Kornavi.¹ Info pärit kultuurimälestiste registrist.

Kiska mõis eraldati Mõisaküla mõisa ja Mõtsu mõisa aladest iseseisva mõisana aastal 1773. Esmalt oli Kiska mõis iseseisev aga hiljem, aastast 1798, mil pantis von Silfwerharnisk mõisa Heinrich Wilhelm Friedrich von Kursile. Alates Kiska mõisa pantimisest kuulusid Kiska mõis ja Vatla mõis ühele omanikule ja sellest ajast alates sai Kiska mõisast Vatla kõrvalmõis. Aastal 1807 omandas Vatla ja Kiska mõisa pandiõiguse enampakkumise teel parun Otto Johann Stephan von Rosen, seejärel aastal 1831 omandas Vatla ja Kiska mõisa Anna Sophie von Maydell. Aastatel 1883-1889 oli mõisa valdajaks Anna Sophie poeg Bernhard Georg von Maydell ning seejärel taas Anna Sophie ise kuni 1900. aastani, mil ta loovutas mõisad kinkelepinguga oma teisele pojale Carl August von Maydellile, kes jäi mõisa viimaseks võõrandamiseelseks omanikuks. Aastal 1866 loodi Vatla ja Kiska mõisapiirkondi hõlmav Vatla vald, mis liideti 1892. aastal Illuste vallaga (1893. aastast alates Paatsalu vald).²

Järgmised infokillud, mida arhiividest õnnestus leida on juba aastast 1920, kus põllutöoministeerium annab Paatsalu valla kodanikule Juhan Jüri poja Tui-le rendile Paatsalu vallas asuva Watla- Kiiska mõisa maa. Rendilepingus välja toodud 7,6 tiinu põldu, 11,7 tiinu heinamaad ja 7,7 tiinu muud maad. Ühes maa rendilepinguga anti Juhan Tui-le rendile ka korter karjamõisa majas (Kiska mõisahooned) ja ait koos laudaga, mis paiknesid ühe katuse all. Rendilepingus ka välja toodud maa rent 393 rukkikilogrammi ja 98,25 rukkikilogramm hoonete eest. Antud rendilepingust tuleb ka Kiska mõisale täpsustus karjamõis ja lisaks ka talu nr. 1³.

Aastal 1923 koostatud kasutuskõlblike hoonete hindamise leht. Nr 159. Hindamislehe jääb kohe silma Paatsalu vallanõukogu esitaja nimi, kelleks on keegi P. Ilwes. Sellise nimega mees tegeles ka 1930. aastal Valga koolis õpilaste vastuvõtmisega. Minulegi üllatuseks on meie President Toomas Hendrik Ilvese isa poolne suguvõsa pärit Läänemaalt. Varbla, Vatla, Hanila, Karuse, Paatsalu, Paadrema, Virtsu- need on Ilvese suguvõsa sünnipaigad.

¹ Kultuurimälestiste register, 9853 Asulakoht

² [Vatla mõis – Vikipeedia](#)

³ Rendileping 764. ERA-63-12-4909

Hindamislehel kirjeldatud Kiska mõisahoonet järgmiselt: Elumaja rehetoaga- hoone on paekivist, lubja seguga, laed osaliselt mädad, osalt rentniku oma uuendatud. Ligi pool hoonest eluruumiks kõlbmata- tarvitatakse rehetoaks. Rehetoa jagu: Paekivist seinad kõdunenud, lagi osalt mäda, osalt rentniku oma tehtud. Rehetoaks kaunis hea. Katus: ½ kõlbmata, ½ õlest ja kaunis mäda. Hindamislehel toodud ka hoone suurus meetrites: pikkus 19,5m, laius 12,5m. Hoone hind määratud markades 42 729.-⁴. Antud hindamislehega on Kiska mõisahoone tunnistatud kasutuskõlblikuks koos laudaga. Hindamislehele alla kirjutanud ka P. Ilves.

Aastal 1923 sõlmitud Läänemaa ringkonna esindajaga ostu- müügi leping N150, kus Juhan Tui ostab Vatla. Kiiska asunduse talu nr. 1 Lepingus välja toodud elumaja ja laut kogusummas 42 729.- marka. Enamus summast jäi kahekümne viieks aastaks järeilmaksule, millest iga aasta pidi maksma 2% intressi ja 3% kustutust. Järgnevates dokumentidest on näha, et tollane omanik Juhan Tui on võtnud 1929 aastal Eesti Maapangast laenu Ehitamiseks 700.- krooni. Laenu otstarbeks on märgitud kivist elumaja ja lauda ehituseks. Kahjuks aga on olnud tollase omanikuga saatusel teised plaanid ja juba 1933 aastal vormistatud kirjelduse lehelt näib, et Kiska mõisa peremees on läinud manalateele ja alles jäänud maine vara määratud lesk Marie Tui-le ja Tütar Linda Tui-le. Aastal 1935 vormistatud Eesti Maapanga juhatusele sooviavaldus põllumajanduse võlgade korraldamiseks. Avalduses märgitud võlausaldajaks Marie Tui vend Velthmann Jaan. Samas sooviavalduses toodud ka välja, et aastal 1928 asutati Kiska mõisahoones pood, millest tekkinud võlad ja aastal 1930 on surnud eelmine omanik Juhan Tui. Veel dokumentidest tuvastatav, et Marie Tui kolis ära ühe kilomeetri kaugusele ja abiellus uue mehega. Kiska mõisahoonega hakkas edasi toimetama Marie isa Jaan Heltman võttes Tui koha nr. 1 talu oma kätte rendile⁵. Täpsemad renditingimused dokumendis käsitsi kirjutatud, et ei ole teada.

Hoonet ennast on kirjeldatud aastal 1970 selliselt: Peahoone on väike ühekorruseline paekivi ehitis, mis kaetud hilisema (kodanlikust perioodist) viilkatusega, katteks laast, räästad kitsalt üleulatuvad. Viilud on kaetud püstlaudadega. Hoone aknad on keskmise suurusega ning 6- ruudulised, omavad kitsaid krohviääriseid. Hoonet on kodanlikul ajal asundustaluna kohati moonutatud. Hoonet kasutatakse osaliselt elamuna, osa on maha jäetud⁶. Kõrvalhooneid oli vähesel arvul, neist säilinud üksikud: Ait on väike krohvitud paekivist hoone, mille katus sisse langenud. Omab tugevalt eenduva ja astmelise profiiliga

⁴ Kasutuskõlblikude hoonete hindamise leht. N159. ERA-63-12-4909

⁵ Ostu-müügi leping. N150. ERA-3653-4-4165

⁶ Kirjeldusleht

räästakarniisi. Laut: on väike, krohvitud paekivist hoone, mis kaetud üleulatuvate räästastega viilkatusega, katteks laast. Park: on väike, mõned hästi valitud vabalt paigutatud puudegrupiga peahoone ees ja pargi äärtel. Valitseb saar, tamm ja eksootiline hobukastan. Pargi seisund rahuldav.

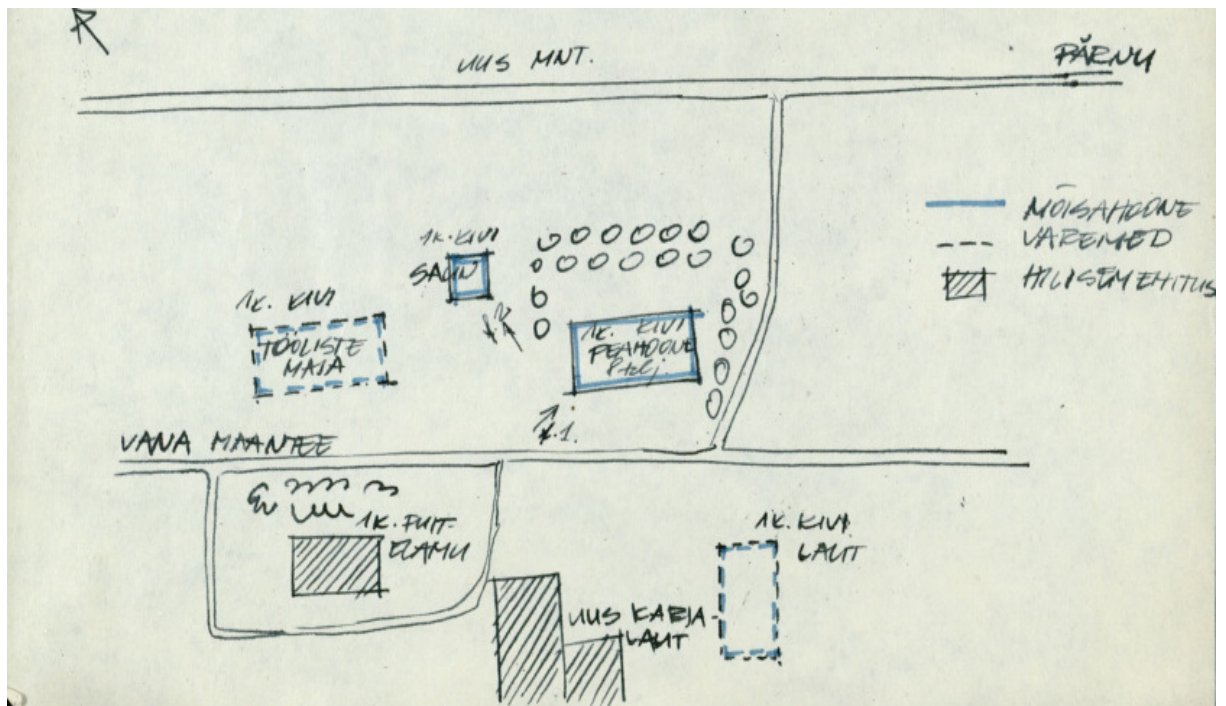
Pilt 1: Kiska mõisa tagakülg (põhja poolne): Veljo Ranniku 1970a.

Pilt 2: Kiska mõisa peahoone esikülg (lõuna poolne): Veljo Ranniku 1970a

ENSV Riikliku Ehituskomitee kultuurimälestiste RPI, Eesti NSV Mõisaarhitektuuri ülevaatuses dokumendis välja toodud mõisa liigiks karjamõis ja hoonet ennast kirjeldatud järgmiselt: Peahoonele on tõenäoliselt ehitatud kolme küljeline ärkel ja uus katus, kus ka vanu proportsioone on muudetud. Mingit dekoori välisarhitektuuris ei esine. Peahoone on ristküliku kujuga, ühekordne kivist hoone kõrge viilkatusega. Dokumendis ka toodud, et hoonesse sisse ei pääsenud, kuid tõenäoliselt ei ole ka interjööris märkimisväärset dekoori. Kõrvalhoone kirjelduses kõikidele abihoonetele pandud märged, et varemed, väljaarvatud saun, mille seisukorda hinnatud heaks. Pargi kirjelduses välja toodud, et park asetseb pea hoonel kolmes küljes ja 1-2 kordne puuderida. Väravaid ja piirdeid säilinud ei ole. Märgitud veel, et mõisaansambli lähedusse (üle tee) ehitatud on puidust elamu (peale 1920.a.) ja uus suur karjalaut. Andmeid mõisas ja selle ümbruskonnas leiduva mööbli ja muu inventari kohta ei ole leitud.⁷

⁷ ENSV Riiklik Ehituskomitee Kultuurimälestiste RPI, Eesti NSV mõisaarhitektuur

Mõisaansambli skeem aastal 1980a. ENSV Riiklik ehituskomitee kultuurimälestiste RPI.

4 HOONE MATERJALI KASUTUS JA TEHNILISE SEISUKORRA KIRJELDUS

Käesoleva aasta aprilli kuus Kiska mõisa varemeid uurimas käies oli näha, et kogu mõis ja mõisa abihooned, mis kahe teesihi vahel paiknevad on piiratud kaasaegse piirdetraadiga ja antud alal on karjatatud suuremaid kariloomi. Kunagine Kiska mõisa park on räämas ja mõisahooneni viiv vana juurdepääsutee (lisas pilt 13) on osaliselt kinni kasvanud ning veel on aimata, kus paiknes maakividest laotud piirdeaed. Hoonest endast on enim säilinud ida suunaline otsasein, mis laotud paekivist ja orienteeruv paksus ca 600mm, sein pikkus 8,6m. Siinkohal märgin ka ära, et 1923 aastal koostatud kasutuskõlbulike hoonete aktis oli märgitud hoone laiuseks 12,5m. Jääb arusaamatuks, kus kohast selline number on saadud. Hoone on rajatud paekivist vundamendile, mis ulatub seinast ca 50mm välja poole ja vundamendiosas ca 1600mm kaugusel maja esiseinast on märgata keldriakna moodi ava, mis laiuselt 540mm ja kahjuks sügavus tuvastamata- kuigi ENSV riikliku ehituskomitee RPI dokumendis välja toodud, et hoone on kallerdamata. Antud sein keskosas paikneb ka aknaauk, millel säilinud ka veel aknapiit ja ka üksik roostes haak akna lahtisesse asendisse fikseerimiseks, ning lisaks veel ka paar roostetanud aknahinge (lisas pilt 14 ja 15). Seinal on tänaseni säilinud mõned üksikud lubikrohviga ja ka tsementkrohviga kaetud alad, mis osaliselt seinast juba lahti ja peagi maha pudenemas.

Pilt 3: Ida suunaline otsasein. Autori pilt.

Hoone põhja poolne, ehk siis maanteelennuvälja poolsest küljest on enamjaolt säilinud eluhoone osa ja aida osa on täielikult hävinenud, on ainult aimata aida piirjooni veel maas lamavatest müürijäänustest. Kahjuks on aida osa müürid kellegi poolt ära veetud. Antud seinal on vundamendi eenduv osa nähtav ainult ida poolse hoone välisnurga juurest, ülejäänud vundamendijoonest on mattunud maha langenud puulehtede ja muu kihistuse alla. Seinas on enamjaolt säilinud kujul veel alles kolm aknaauku, kus on näha, et ülemine horisontaalne aknapiit on paigaldatud avasse hoone müüride ladumise ajal ja toimib ka sillusena (lisa pilt 16). Lisaks on seinal osaliselt säilinud ka kaks ukseava kohta, millest aida poolsemal aval on ka üsna hästi säilinud puidust sillus (lisa pilt 17). Kõige aida poolsemal aknaaval veel säilinud vertikaalsed aknapiidad ja ka ülemine horisontaalne aknapiit, mis ka silluste eest. Sein ise jällegi laotud nii-öelda kahe kihilisena, sirgem paekiviserv seinaga ühte tasapinda, ning kahe kivirea vahele tekkinud õõnsus on täidetud väiksemate kivitükkidega ja lubisegumördiga. Sein paksus varieerub 560- 620mm vahel ja väljas pool paaris kohas säilinud krohvilaigud, mis peagi maha pudenes. Sein vaadeldes märkan ka hoonest ca 4 meetri kaugusel, suunaga maanteelennuvälja poole vana kaevu (lisa pilt 18), mis maapinnaga ühes tasapinnas ja näha peakivist laotud kaevuseina ja kaevu sügavus ca 1m.

Pilt 4: Hoone põhja poolne sein. Autori pilt

Lääne poolsest otsaseinast on osaliselt müür säilinud ja näha veel paekivist müüriladu, kus joonistub hästi välja, et müür laotud nii-öelda kahekihilisena (lisa pilt 19) ja kahe müürirea vahe on täidetud väiksemate paekivist tükkidega ja lubiseguga. Müüri paksus jällegi erinev 580-630mm. Sein keskosas on osaliselt säilinud ukseava koht, mis varajasemalt ühendanud eluhoone ja aida vahelist osa. Vundamendi joont sellel hoone küljel ei ole näha, on mattunud

lagunenud seinast irdunud kivi ja kivisoga alla. Antud müüri puhul hästi märgatav kunagiste müürimeistrite osav kätetöö ja tubli paekivide sorteerimine, kus joonistub hästi välja, milliseid paekivitükke on hoone nurkadesse sobitatud ja paekiviridades sobitatud enamjaolt ühepaksused paekivid. Eelpool toodud fotodel on näha, et antud müürist alates oli ka hoonele juurde mingil ajal rajatud ait, mis tänaseks on kahjuks kadunud- puudub ka info, kas ait ise lagunes ajahamba puremise tagajärjel ja seejärel müüride jäänused kellegi kätetööna eemaldatud või kellegi kuri käsi on aida osa müürid lammutanud ja mõisa krundilt ära viinud. Eesti mõisaportaalis on foto hoonest aastal 2001, kus on näha ka veel säilinud paekivist laotud aida sein (lisas pilt 20) fotol siis vasakpoolne otsasein, mis ilma avadeta.

Pilt 5: Lääne poolne sein. Autori pilt

Kiska mõisa peafassaad ehk lõuna poolne külg, mis vaatab vana lookleva külatee poole on aga kahjuks kõige nukramas seisus. Tänaseks on säilinud ainult üks aknaava, kus on ka osaliselt akna ülemine piidapuu, mis ka sillusena toimimas ja hoidmas aknaava kohal veel viimaseid paekiviridu. Ülejäänud aknaavad ja ukse koht ainult osaliselt säilinud. Säilinud on aida poolt teise aknaava ääristus, mis on krohvitud ääristus osaliselt säilinud aknaava ääristamas (lisas pilt 21). Vanu fotosid vaadeldes on paista, et akende ümbruse ääristus oli mõisahoonel ainult esiküljel. Mõlemal pool müüri on müürilt langenud paekive, millest tekkinud juba paarikümne sentimeetri kõrgune hunnik, mis peitmas ka soklijoont. Alles jäänud müüride paksused enamjaolt ühe paksusega ca 580-610mm. Kõikjal müüridel on näha ka orgaanikat (puulehti, oksa ja sammalt), mis vaikselt puremas veel säilinud müüritisi.

Pilt 6: Peafassaad. Autori pilt

Hoone varemetesse sisenedes on kohe märgata vana mantelkorstna ees paekivist laotud seintega süvend, mis sügavamast nurgast on ca 800mm sügavune. Süvend on ca 1400mm lai ja 3400mm pikk. Seega võiks siiski eeldada, et hoonel oli väike kelder olemas.

Pilt 7: Mantelkorstna vare ja selle ees keldrisüvend. Autori pilt

Pilt 8: Keldrisüvend. Autori pilt

Hoone keskosas paikneb vana mantelkorstna vare, mis laotud paekivist ja mille külgede pikkused 2300mm ja 3300mm. On märgata, et mantelkorsten on mingitel aegadel plommitud punase telliskiviga. Keldriaugu poolne mantelkorstna otsaseinas on suurem ava mis laotud paekivist kaarsillusena ja ava vasakul küljel säilinud ka müüri vuukidesse paigaldatud avatäite hinged. Hoone peasissepääsu poolisel mantelkorstna seinal on kaks suuremat ava, neist esimene on madalam ca 1200-1300mm ja laiuselt 1100mm, mis on laotud paekivist kaarjase sillusena ja teine kitsam, mis laotud gooti stiilis on kõrgem, 1530mm ja laiuselt 480mm. Mantelkorstna otsasein, mis paikneb ida poolisel küljel on vasakus nurgas juba mantelkorstna rajamisega tehtud kumer süvis, mis on ca 500mm lai, 1300-1400mm kõrge ja kumeruse põhjast mõõtes on süvis ca 160mm sügav. Seina keskosas paikneb hiljem sisse raiutud ava, mis ca 250mm lai ja ca 600mm kõrge. Avast paistab, et nagu oleks tegu mingi lõõriga, seinad osaliselt tahmast mustad veel (lisas pilt 22). Põhjapoolsel korstna küljel üks suurem ava sarnaselt peasissepääsu poolse küljega, mis ka mõõtudelt sarnane 1200-1300mm ja laiuselt ca 1100mm.

Pilt 9: Peasissepääsu poolne mantelkorstna külj seest poolt pildistatuna. Autori pilt

Pilt 10: Ida suunaline külj. Autori pilt

Hoone varemetes sees ringi liikudes on näha palkseinte jäänuseid, millest oli olnud rajatud vaheseinad. Palkidest vaheseinte püstitamiseks oli jäetud paekivist laotud välisseintesse sooned mille laius oli orienteeruvalt 200mm ja sügavus varieeruv 100-200mm. Maas lamavate palkseinte mädanevate palkide paksused ka suhteliselt erinevad, alates 150mm

paksusest, kuni 220mm. Hoone lõunapoolisel küljel on veel üks väike vaheseinajupp koos osaliselt säilinud uksepiidaga vaevaliselt püsti seismas. Veel püsti seismas just tänu välisseina rajatud vaheseinasoonele nõjatudes ja teiselt küljelt osaliselt säilinud uksepiidale toetades. Samast seinajupist ca 2m eemal on maas lebamas väike vaheseinajupp, seinajupp on olnud nurgaliitega, näha milliselt on tappliitena nurk vormistatud.

Pilt 11: välisseina siseküljel paiknevate vaheseinasoontega ja puitplangust aknasillus. Autori pilt

Pilt 12: veel vaeu püstine seinajupp koos osaliselt säilinud uksepiidaga ja selle ees lamav vaheseina nurgast säilinud jupp. Autori pilt

Varasematel aastatel 1920-1980 koostatud dokumentidest on tuvastatav, et hoone oli puidust vaheseintega, puidust vahelaega ja kõrge kelpkatusega, mis algselt oli õlgedest ja hiljem 1970-ndatel juba laastu katusega. Foto, mis tehtud V. Rannik poolt 1970 a on lõuna poolsel küljel märgata hoone keskosas vintskappi kolme aknaavaga, mis laudisega osaliselt kinni löödud. Hoone plaanilahendusi arhiividest tuvastada ei suunud ega ka kahjuks kohapealsel paikvaatusel ei suutnud ruumide paiknemist tuletada.

4. VÄÄRTUSED

Siinkohal alustaksin veel vaevu märgatavat sissesõiduteed ääristava enamjaolt lagunenu maakivist aia mainimisega, mis võiks ka olla väärtuslike detailide loetelus, kuna tegemist siiski aastasadu olnud sissepääsuteeks Kiska mõisahoonale ja oleks väga hea ka järeltulevatel põlvadel näha, kus kohast toimus juurdepääs mõisahoonale. Väärtuslike detailidena tooksin välja hoone veel säilinud paekivist laotud vundament, välisseinad, välisseintes olevad vaheseinasooned, avad koos puidust sillustega. Varemetses sees maas lamavad täispalgist vaheseinajupid koos tapitud seinanurgaga. Üksikud aknapiidad koos sinna juurde kuuluvate osaliselt säilinud aknahingedega ja haagiga ning veel vaevu püsti seisev uksepiit. Eriti tooks välja tänaseni osaliselt säilinud mantelkorstna vareme oma silmapaistvate avadega ja kogu korstna massiivsuse. Samas ei saa jätta ka tähelepanuta mantelkorstna lääne poolse külje ees paiknevaid keldriseinu.

5. KONSERVEERIMISE ETTEPANEKUD

Esimese asjana tuleks minu hinnangul paigaldada infotahvel, et tegemist on ajaloolise Kiska mõisa varemetega. Kahtlustan, et suuresti just teadmatusest on kellegi käsi eemaldanud kunagi laotud paekivist aida seinad. Lisaks toon ka välja asjaolu, et naabruses asuva talu elanikud oli üllatunud, et all toodud fotodel hoone varemed ongi Kiska mõisa varemed. Mingil põhjusel eeldati, et ca 200m eemal maakivist laotud hoone vare on Kiska mõisahoonel, siinkohal maini ära ka asjaolu, et need naabrid kolisid naabertallu 2011 aastal. Teine lähedal asuv talu oli küll teadlik varemetest aga miskit täpsemat nende kohta ei osanud lisada.

Konserveerimistöödega tuleks alustada sissesõidutee väljapuhastamisega võsast, seejärel tuleks liikuda hoone varemete juurde ja sealt eemaldada varemeisse ja ka välisseinte ääres kasvavad puud ja põõsad, et takistada puujuurte poolt tekitatava kahju edasist tekitamist ja

loomulikult ka suuremate puuokste murdumist varemetele. Varemetel endil tulek eemaldada pealt kogu orgaanika ja puhastada. Seejärel tuleks varemed katta sellise katematerjaliga, mis sobituks antud keskkonda (näiteks ülekattega servamata laudis) ja kaitseks säilinud müüre, mantelkorsten ja ka veel säilinud vaheseinaosi koos avatäidetega alla sadavate sademete eest. Kindlasti tuleks paigaldada ka lahtisele kaevule piire ning tähistada kaevu koht selliselt, et keegi sisse ei kukuks, kaasa arvatud mõni kariloom.

6. KOKKUVÕTE

Kiska mõis on olnud sadu aastaid selle kandi pidepunktiks, küll kahjuks viimastel aastakümnetel aina enam unustuste hõlma vajumas. 18 saj kuulus mõis Mõisaküla ja Mõtsu mõisade koosseisu. Peale nendest eraldamist sai Kiska mõis mõned ajad tegutseda iseseisva mõisana ning hiljem Vatla kõrvalmõisana. Kiska mõisa peahoone oli ühekorruseline paekivist välisseintega hoone oma kõrge viilkatuse ja suure keskse mantelkorstnaga. Kahjuks on tänaseni säilinud ainult osaliselt müürid ja mantelkorsten, mis ka hooletusse jäetud ja lähi aastakümnetel unustusse kadumas.

Ettepanekuna oleks vähimana paigaldada mõisa juurde eelpool soovitatud infotahvel, et tegemist Kiska mõisa varemetega ja tegemist mälestisega, millel omavoliline tegevus keelatud. Ideaalis muidugi võiks kõik säilinud müürid ja mantelkorsten välja puhastada ja eemaldada nende lähedusest kasvavad puud ja põõsad, ning alles jäänud hooneosad katustada. Eesmärk võiks siiski olla maksimaalselt palju alles jäänud hoone osi säilitada tulevastele põlvetele.

7. KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID

- **Internetiallikad**

- Kultuurimälestiste register:

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=9853>

- [Vatla mõis – Vikipeedia](#)

- Eesti Mõisaportaali: <https://www.mois.ee/laane/kiska.shtml>

- **Arhiiviallikad**

- Rahvusarhiiv:

<http://www.ra.ee/vau/index.php/et/page/article/index?menuId=4;>

<http://www.ra.ee/vau/index.php/et/page/article/index?menuId=3>

https://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/eestimoisad/view?id=955&_xr=eNpLtDK0qs60MrBOtDKGMIqtDI2slIpSC0tTi0v0c%252FMzi5VAYgZWSqlAgcz4vMzcTJCIqZWSd2ZxdijY1kqpEEobKlnX1gIAgTAaHw%253D%253D

https://www.ra.ee/apps/kinnistud/index.php/et/kinnistud/view?id=16818&knr=&hpr=&krundi_nr=&markus=&kinnistu_nimi=&eesnimi=&perenimi=&sisu=&perenimi_sisu=&majad=&tanav=&asustus_yksus=&asustus_yksus_sisu=&liht_otsing=Kiska&_xr=eNotjEsKgDAQQ%252B8yF9CKgsQjuPQAMmipg1o%252FU1fi3a2fVUJeEobBKUgrRv4ZRZaBRvFeNBx9opb3bmhkXidLkRoDmmQI7RJUvHuiAISLjvxi0ParebSMbfbuYPeu47UNVF3XDSviJes%253D

<https://ais.ra.ee/et/description-unit/view?id=200250224475>

<https://ais.ra.ee/et/description-unit/view?id=215000049473>

<https://ais.ra.ee/et/description-unit/view?id=200000524072>

- **Kirjandus**

- Alo Särg: Läänemaa mõisad ja mõisnikud, kirjastus Argo 2008

- **Fotod**

- Veljo Rannik fotokogu (www.ra.ee/vau)

- Autor Eggert Kalmo fotokogu

8. LISAD- PILDID

Pilt 13. Sissepääsutee

Pilt 14 säilinud aknahinge detail ja pilt 15. Aknahaak

Pilt 16. Ülemine aknapiidepuu ja ka aknaava sillus

Pilt 17. Ava sillus

Pilt 18. kaev

Pilt 19. Nii-öelda kahe kihiline müür ja vahe täidetud lubimördi ja väiksema kvisogaga

Pilt 20. Pilt mõisaportaalist. Pildil näha veel olemas aida otsasein

Pilt 21. Aknaava ääristus

Pilt 22. Küttekolde lõõr

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. olen koostanud lõputöö „Kiska mõisahoone“ iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud;
2. kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on töös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma lõputöö Muinsuskaitse digiteegis, kus see muutub üldsusele veebikeskkonnas kättesaadavaks.

Eggert Kalmo, 29.04.2025
/allkirjastatud digitaalselt/